

Framtidens folkliga FINANSER

Bitcoins bryter de traditionella valutornas makt. På ett sätt. På ett annat är den mycket traditionell, och en mardröm för klimatet. I jakten på optimism om valutasystemen hamnade Ordfrent hos en gammal banktopp i Niedersachsen.

AV DANIEL BERG

Vuxna vägrar vanligen se världen genom barnets ögon. Men stundom kan en naiv blick ge nya insikter där lärda fördomar sedan länge grusat trötta ögon. Vad skulle ett barn säga om världens pengasystem?

ETT BARN tittar på finanskrisen 2008. De vuxna rusar runt i panik, de skriker att pengarna plötsligt försvunnit. »Pengarna var här alldeles nyss!« skriker de. De verkar chockade och rädda, skrämde av det oväntade försvinnandet. Barnet som sitter bredvid, tror att de bara tokar sig. Det är ju precis samma sak som förra gången! Sedan de internationella finansmarknaderna började slå sig fria på 1970-talet har i snitt tio länder per år varit i en finansiell systemkris, enligt siffror från IMF. Varje gång har pengarna plötsligt försvunnit. Varje gång har ekonomer kallats in för att bygga upp penningssystemet på precis samma sätt. Där de vuxna ser en ekonom ser barnet en dåre – någon som gör om samma misstag 400 gånger på 40 år, och varje gång förväntar sig ett annat resultat. Skojar de vuxna?

Barnet, som älskar lekar och fantasi-världar, känner nu igen deras penningssökande. Det är på låtsas! I leken »pengarna försvinner« kan alla vuxna plötsligt ställa

ner sina verktyg och klaga över att de inte har någon mat fastän barnet mycket väl ser att maten står där, precis där den var alldeles nyss. Så tokigt! De vuxna säger att de inte längre kan använda verktygen eller äta maten, för de har hört från ekonomen som verkar leda leken att det har varit en »finanskris bortai New York«. Det ser mycket lustigt ut.

Denna barnets blick på pengarnas herravälde över människans övriga livsvärldar kan anas som ett raster över den ekonomiska idéhistorien i Europa.

PÅ 1870-TALET lade ekonomerna grunden för den syn på pengar vi vuxna har än idag, pengar uttrycks i priser, priser avgörs av de relativa och subjektiva värderingar som alla människor gör på marknaden och om marknaden är fri motsvarar priserna, genom den mängd pengar som cirkulerar i samhället, det samlade värdet på världen.

Genom att pengar direkt knyts till den verkliga-världens-värde/verkligheten kan inte längre en kritik mot pengarna formuleras som förr. De som ihärdar i en sådan kritik kan avfärdas som naiva och obildade, som barn.

Detta gör att såväl den mest svidande kritiken som lyfts som den mest utopiska optimismen som luftas håller pengarnas cen-

trala roll i samhället som självklar och riktar istället in sig på att antingen reformera penningssystemet och reglera pengarnas funktioner eller, i optimisternas fall, skapa ett helt nytt, lyckligt samhälle genom att skapa helt nya sorters pengar.

NÄR EN DEFLATORISK KRIS sveper fram över världen som senast 2008 och »pengarna försvinner« riktas alltså blickarna mot regleringen av penningen och bankernas förhållande till dessa regler. Kritiken kan vara mild eller hård, den kommer ändå göra vissa oomkullrunneliga antaganden om »pengars« natur. Dessa kan delas in i två grupper.

1. En grupp antaganden rör hur staten och bankerna alltid förhåller sig till pengarna: pengar skapas inom det privata banksystemet som krediter, varje land har en valuta och penningvärdet garanteras ytterst av staternas krav på att skatt ska betalas i landets valuta.
2. En andra grupp självklarheter rör snarare vilka funktioner pengar måste uppfylla för att vara »riktiga« pengar: pengar är en räkneenhet, pengar är ett medium för att spara ekonomiskt värde och pengar är ett bytesmedel.

KONSERVATIVA NATIONALEKONOMER och optimistiska valuta-utopister på jakt efter att omstörta det rådande systemet tvistar egentligen inte om det ekonomiska sakläget. Intressant nog råder samsyn mellan dem när det kommer till följderna av att organisera en global ekonomi med valutor som följer de allmänna antagandena om pengar ovan.

I en sådan ekonomi blir de återkommande finanskriserna på samma gång oförutsebara och en oundviklig del av världen. Om pengarna vi använder är lånade från privata banker och räntebärande, riskerar varje upp och nedgång i en bransch eller en region att starta eskalerande kreditåstramningar eller expansioner i hela systemet av samberoende kreditinstitutioner. Pengar blir ömsom vanliga, ömsom sällsynta på olika platser i systemet. Då krediterna är utgivna i den enda lagliga valutan för skattebetalningar måste staterna rädda valutans värde när pengar blir sällsynta på deras plats. De privata företagens skulder tenderar då att

hamna i den offentliga sektorn. För såväl konservativa som utopister är världsvida depressioner lika naturliga följder av systemet som koncentrationen av ägande och ständigt ökande statsskulder. Att från en dag till en annan gå från en ekonomi där människor arbetar vid maskiner som försörjer folket till en där samma människor, med samma kunskaper, står lama inför samma maskiner och lider brist på det maskiner tillverkar blir även det naturligt. Då pengarna försvunnit har ingen råd att anställa någon. Såklart.

VAD SOM I ÖVER HUNDRA ÅR skilt ut vissa vuxna som optimister på valutaområdet är alltså inte analysen, utan föreställningen att problemen inte bäst hanteras av politiska regleringar utan genom att konstruera pengar som bryter mot vissa av de allmänna antagandena om pengar.

Optimister har länge kunnat peka på hur lokala, alternativa valutor uppstått där deprimerade människor försökt lösa bristen på pengar under ekonomiska depressioner och

kriser. Över hundra år har det blivit mängder av inspirerande fall att katalogisera. Hela städer har med hjälp av egna pengar satt ekonomin på fötter medan resten av landet år efter år stått kvar och väntat på att de riktiga pengarna ska komma tillbaka. Glesbygder har blommat upp, arbetslösa i förorter har börjat hjälpa varandra, industrikluster har fortsatt växa som ökenblommor vid en sällsynt källa. (I faktarutan nedan kan du läsa mer om hur alternativa valutor konstrueras för att bemöta de problem dagens nationella valutor orsakar.)

Paradoxalt nog har optimisten ofta blivit deprimerad när dessa alternativa valutor lyckats som allra bäst. När valutor börjar konkurrera om de ekonomiska transaktionerna med det privata banksystemets kreditpengar har deras fortsatta framgång hindrats av statsmakten. Alternativa valutor har verkat omöjliga att skala upp globalt.

Vissa framsynta valutaoptimister såg tidigt att internet kunde vara vägen för lokala valutaexperiment att direkt nå till den globala

Alternativa valutor med olika inriktning

Lokala valutor

Genom att konstruera en valuta så att dess värde faller proportionerligt med avståndet från en viss region eller stad kan den fås att stimulera en viss plats. Denna effekt kan alltså ges utan att förbud eller skatter används, så som stater gör.

Exempel på lokala valutor är de olika »Regios« som ges ut av europeiska lokaladministrationer. De växlas 1:1 mot Euron på lokala växlingskontor, men till sämre kurs i nationella banker utanför regionen. I ekonomiska svackor kan lokala löner och inköp i Regios öka som andel av den lokala ekonomin i samma takt som kredit dras in från det internationella finanssystemets privata institutioner.

De fattigas pengar

Utfattiga, såväl människor som städer, är ofta fattigare på pengar än på andra tillgångar. Bristen på pengar lämnar dessa tillgångar outnyttjade. Mängder av tillgångar kan användas för att avhjälpa fattigdom på pengar i annars rika samhällen. Biljetter till kollektivtrafiksystem, giltiga vid tider då det finns många outnyttjade platser, är ett exempel. Staden kan betala medborgare med dessa biljetter för att utföra arbeten som sophantering i deras egna bostadsområden.

Ett sätt att råda bot på penningbrist i skolmiljöer är att betala sexåriga skolbarn för att komma till skolan. De får betalt i en »universitetsvaluta«. Dessa är denominerade i den nationella valutan, men är endast giltiga betalmedel för inträdeskostnaden till universitetet på orten. Det är avgörande att den institution som ger ut valutan också äger universitetet, och att detta lärosäte är underutnyttjat. Skolbarnen kan inte komma in på universitetet, men väl byta sedlarna mot läxhjälp av barn i årsklassen över dem. Dessa kan göra samma sak i sin tur. Efter tolv vändor i cirkulation når sedeln en student som kan betala sin universitetsavgift med den. Två outnyttjade resurser monetariseras, sysslösa skolbarn och det egna universitetet. En tusenfaldig ökning av lärtid kunde betalas utan andra kostnader än valutans administration.

The Bancor Protocol

Värdet i nationella valutor garanteras av att det råder en relativ brist på pengar denominerade i valutan, en brist som beror på att pengarna utgörs av räntebärande skuldpaper vars utgivning är villkorad framtida arbete. En flora av valutor grundar sina värden på helt andra sätt. De utgörs inte av krav på framtida arbete utan av erkännanden av redan utförda arbetsinsatser utan definierade förpliktelser om att senare kvitta arbetet. Sådana privat utgivna, skuldfria valutor kräver vanligen en viss nivå av grupptillhörighet hos deltagarna, vid sidan om den gemensamma, offentliga bokföringen av deltagarnas saldon. Den som får hjälp med ett arbete ersätter arbetet med en summa denominerad i den skuldfria valutan. Summan dras från den enes konto i bokföringen och tillförs den andres. Ofta används arbetstid som nominellt värde. Beroende på valutakonstruktion kan summan också viktas efter arbetets art. Negativa konton straffas inte med räntor eller avgifter.

Då valutan ges ut individuellt är det fritt fram för vem som helst att vägra arbeta för någon med mycket negativt konto. Bernard Lietaer arbetar med att fullfärdiga en digital plattform för denna typ av alternativa valutor. Målet är att kombinera konstruktionen med privat utgivna pengar inom ett gemensamt övervakat bokföringssystem med staters kreditvärdighet och våldsmonopol att beskatta ett territorium. Ett pilotprojekt ska ge grekiska staten möjligheten att distribuera sin egen kreditvärdighet till pensionärer inom detta system och acceptera skattebetalning i den alternativa valutan. Lyckas projektet ser Lietaer möjligheten att helt omintetgöra det privata banksystemets makt över staterna och förhindra framtida finanskriser fullständigt.

En projektbeskrivning att ladda ner: »The Bancor Protocol, White paper«.

Bernard Lietaer – ingenjör, ekonom och valutavisionär.

WIKIMEDIA COMMONS

nivån och undkomma enskilda staters försök att hindra framväxten av valutaalternativ. På 1990-talet kastade sig optimisterna över internet som en hacker över en nyöppnad burk joltcola.

BERNARD LIETAER var en av dessa framsyna valutaoptimister. Han var redan en välrenommerad akademiker, hade varit högt uppsatt ekonom i belgiska centralbanken och en av hjärnorna bakom ECU-samarbetet (föregångaren till euron). 2001 lade han i boken *The Future of Money* fram tesen att världen stod inför ett epokskifte på valutaområdet. Den rådande penningens system var dödsdömt. Makten över framtidens pengar kommer ligga i händerna på de som lyckas forma konstruktionen av framtidens elektroniska valuta. Det behöver inte bli staterna eller de privata bankerna.

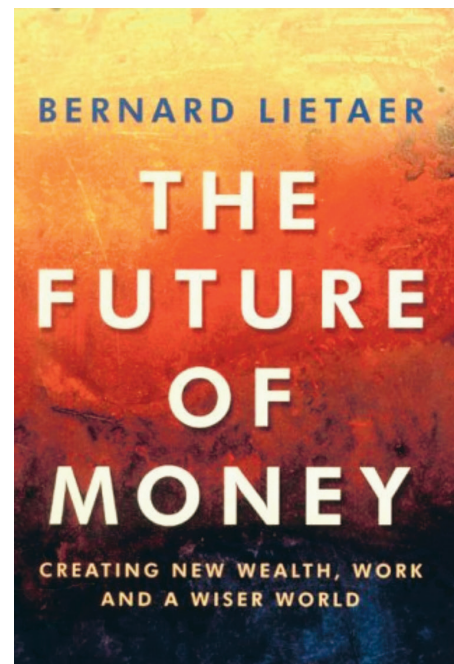
Lietaers förutsägelse om elektroniska pengar har besannats, men makten över dem synes inte ha fallit någon klar segrare i händerna ännu. Det privata banksystemet har med Swish anpassat 1900-talets nationella kreditvaluta till internet. Samtidigt har verkligen internet gjort alternativa valutor skalbara till den globala nivån. För första gången har det som valutaoptimister varit så deprimerade över överskridits. Idag finns globala valutor som i sin konstruktion bryter med samtliga av den första gruppen allmänna antaganden om pengar, de om valutornas

förhållande till banker och stater. Dessa är de numera så folkkära kryptovalutorna. Framst i ledet: Bitcoin (BTC)

Segern för BTC ser inte omöjlig ut om man bara ser till valutans popularitet. Den som för ett år sedan köpte en BTC betalade 6 741 kr. En hårresande summa för de valutaoptimister som bara några år tidigare hade köpt en pizza på skoj för att visa på valutans möjligheter. Man fick betala tusentals mynt för degpajen. De som betalade nära sju papp för ett enda mynt behöver ändå inte känna sig rånade. Om hen/du/jag lyckades hålla i myntet ett år (och inte genast köpte knark för pengarna, ett av valutans främsta användningsområden som betalmedel) är det nu värt 75 000 kronor. En ytterligare värdeökning om över 1000 procent.

I KÖLVATTNET av BTC:s framgångar har hundratals liknande valutor lanserats i så kallade »Initial Coin Offerings« (ICO), lanseringar som imiterar hur bolag introduceras på börsen. Spekulationen i dem är rasande, kurserna rusande. Den krassa optimism som driver spekulationen skymmer lätt det tidiga 2000-talets idealistiska valutaoptimism som först skapade hypen och det skifte – epokgörande eller ej – som BTC även utgör.

BTC är en global valuta som inte skapas i det privata banksystemet som krediter, ut-

gör ytterligare en valuta parallellt med den nationella och inte får sitt värde garanterat av en fiskal regim. Enligt en valutaoptimistisk grundsyn torde detta vara långt gånget på vägen att hindra monopoliseringen av penningssystemet till stater och banker och göra vanligt folk till finansens furstar.

Den enorma framgången till trots har det varit svårt att ännu se några mätbara effekter av att BTC bryter mot den första gruppen allmänna antaganden om pengars förhållande till banker och stater. De verkligt lättmätta och tydliga effekterna av BTC:s framgång kan alla snarare knytas till den andra gruppen, antagandena om vilka funktioner pengar ska ha. BTC bryter inte mot något av antagandena i denna grupp.

PENGARNAS tre antagna huvudfunktioner, uppräknade i varje lärobok om makroekonomi, står i en inbördes konflikt med varandra. Om pengar ska vara ett bra betalmedel måste det cirkulera mellan köpare och säljare. Vidare bör det inte vara brist på betalmedel, då detta hindrar själva funktionen av att neutralt förmedla värde. Om pengar ska vara ett gott medel för att spara värde måste det tvärt om stå stilla. Vidare måste det vara en naturlig brist på pengar, annars urholkas lätt det sparade värdet. I det rådande penningssystemet skapas en latent brist på valuta genom att bankerna håller tillbaka kredit och kräver ränta för användningen

av pengarna, en brist man från centralt håll försöker väga mot den lika viktiga funktionen att nog pengar ska vara tillgängliga för att handeln ska fungera smidigt. BTC ges inte ut som kredit och kontrolleras inte av centrala noder. Men, då dess konstruktörer delar antagandena om pengars funktion och konflikten mellan dessa som oundviklig har de valt att inprogrammera en kraftig fysisk begränsning i nymyntningen för att skapa den antaget så avgörande valutabristen. Begränsningen utgörs av matematiska pussel som datorer måste ägna mycket energi åt att lösa för att skapa ett nytt elektroniskt mynt.

NÄR GULD VAR VÄRLDENS »MYNTFOT« – det underliggande värdet i de nationella valutorna – var det inte guld självt som var värt något, utan arbetet som krävdes för att prospektera, bryta, smälta och slå nya klingande mynt. Det är som om BTC:s skapare hade den naturliga världens resursekonomi för ögonen, en där de första guldkornen vaskas mycket lätt från strandkanten medan de senare kräver långt mer ansträngning när gruvor ska öppnas och Klondyke koloniseras. Man har inte bara programmerat in en brist utan en eskalerande sådan. Varje nytt mynt kräver en större insats av datakraft än det föregående myntet, som om de elektroniska myntens gruvor sinade på samma sätt som 1800-talets guldfyndigheter.

BTC är på så sätt inte som konventionella valutor. Det är som en regression tillbaka till konventionen innan dagens konvention. Redan från början riktades kritik mot BTC för att den programmerade in vad som i praktiken är en »elektricitets-myntfot«. Vad som då befarades har nu infriats: BTC har blivit en katastrofal klimatbov.

Priset på BTC avgör hur mycket datakraft som det är värt att sätta in för att framställa ett nytt mynt. Förutom maskinvaran är det elektriciteten som kostar i denna framställning. Med dagens priser kan enorma kostnader bäras inom BTC-industrin. Analytiker har beräknat att de nu skulle kunna bära en årlig energikonsumtion inom BTC-framställningen på 24 Terawattimmar, hela Nigerias årliga elkonsumtion.

Till detta kommer användningen av alla redan skapade mynt. Transaktioner i blockkedje-tekniken verifieras inte genom en

central nod – ingen bank, ingen stat, ingen börs. Alla som deltar i nätverket skriver om sin kedja vid varje transaktion, en process som är ytterst energislukande den med. En överslagsberäkning på snittanvändningen av elektricitet för en BTC-transaktion idag innbar att varje transaktion drar lika mycket el som ett normalhushåll i västvärlden använder under två, tre veckor. Idag görs runt 300 000 transaktioner dagligen med BTC. Stiger priset på valutan ytterligare ökar insatserna av el proportionerligt.

SEDAN 2001 har mycket hänt och många antaganden om världen har övergivits. Alternativa valutor har blivit globala utmanare, men utan att förändra produktionssättet i världen. Vilket bokslut gör en gammal valutaoptimist över utvecklingen? Finns ännu skäl att hoppas på radikal reform genom alternativa valutor?

16 år senare bor Bernard Lietaer tillbaka draget på landsbygden i Niedersachsen, ett par timmars bilkörning från Hannover. Det är som att köra allt längre in i tryggheten. Svagt kuperade fält dignar av välstånd. Stenmurade vita gårdar, dubbelt så stora som de svenska i rödmålat trä, ligger dubbelt så tätt intill varandra som de gör norr om Öresund. I en stor villa längst in i tryggheten välkomnas frågor om kryptovalutor som BTC av en klart överspänd monetär teoretiker.

– INTE BITCOIN!

Den stora mannen pratskriker upprört, redan förtvivlat besviken på frågorna som ställs och liknelserna som används för att förstå skillnaden mellan olika alternativa valutor.

– INTE ALTERNTIVA!

Det heter »komplementära« tydligt. Det handlar alls inte om en kamp om herravälde, utan om att lansera valutor som går in och gör det jobb de vanliga pengarna inte gör. Mycket resonligt. Låt tusen blommor blomma.

En timme senare har Lietaer lämnat denna kompromissande inställning. Det rådande finanssystemet får sig ena råsofen efter den andra. Pengarna inom detta system är inte bara ensamt ansvariga för utplundringen av Greklands pensionärer, världens alla naturresurser och jordens fattiga – de är avsiktligt konstruerade för detta

ändamål av några hundratal rika handelsmän och bankirer som traskade på Londons, Amsterdams och Paris gator under slutet av 1600-talet. Dagens toppar inom bankvärlden är fullt medvetna om allt detta. Lietaer har själv pratat med dem om det. De delar hans analys. Enda skillnaden är att de inte tror pengar kan vara något annat. De har aldrig varit valutaoptimister.

Lietaer beskriver sin besvikelse över den senaste utvecklingen. Han undslipper sig att han snarare varit valutapessimist i många år. Världsmärtan har drivit honom allt närmre depression i takt med att BTC vuxit i betydelse och närmast blivit en synonym för alternativa valutor.

VALUTAPESSIMISM går hand i hand med optimismen verkar det. Det kan skifta fort. Tre veckor tidigare kontaktade ett israeliskt forskarlag Lietaer för en bedömning av deras senaste matematiska modell.

– Jag såg snart att det de utvecklade förändrade allt.

Sedan denna insikt i Tel Aviv är Lietaer åter valutaoptimist. Också israelerna har en ICO på gång. Bernard tar villigt sitt arvode i den nya valutan.

– Om tio år finns inte längre något banksystem, säger ekonomen som avskedshälsning.

Han är glad som ett barn över att de vuxnas tjugatiga lek snart är slut. Eller kanske som en dåre inför sitt hundrade försök med samma tankeritual, lycklig över att denna gång förvänta sig ett helt annorlunda resultat.

DANIEL BERG är doktor i ekonomisk historia och återkommande skribent i *Ordfront* magasin.